

POLJUBAC ŽIVOTA, ILI, LIRSKI EKUMENIZAM VESNE PARUN

Za Petrua Krdua (1952-2011) i sve naše, nikad dovršene, razgovore o Poeziji

"Poezija mi je dom, majka, potomstvo..."

Vesna Parun (1922-2010)

Vest o odlasku pesnikinje Vesne Parun objavljena je 25. oktobra 2010, nekoliko dana po publikovanju knjige izabranih stihova *Povratak stablu vremena*, kojom su njen priređivač, pesnik i prevodilac Petru Krdu i vršački izdavač KOV želeli da obeleže poseban događaj, od značaja za našu, i evropsku kulturu, te da, po običaju, odaju počast novom dobitniku ugledne Evropske nagrade za poeziju, koju je ustanovila ova izdavačka kuća, a koja je Vesni Parun dodeljena tek koju sedmicu ranije.

Tako su se lavina agencijskih vesti, podsećanja i govora pošte, u štampi, u Društvu hrvatskih književnika, kao i prilikom ispraćaja pesnikinje, u Grohotama, na Braču, i atmosfera sajamske radoznalosti i vreve, koja prati izlazak novih knjiga u Beogradu - nadstvarno ispreplele. Na scenu je stupilo, i doslovo oživelo, jedno od najdubljih čvorišta same poezije velike poetese – stapanje prostora - uskovitlani svet - a u njemu, kao i uvek, vidljiva i dominantna, sprega života i smrti.

Dva omaža, pesniku i njegovom delu, i dva formata – pripadnost hrvatskoj, ali i evropskoj poeziji – kao i dva trenutka – rastanak od pesnika, uz jasno njegovo stvaralačko prisustvo – stopila su se, u onom naporednom toku zbivanja, koje se ne može unapred osmisliti niti zamisliti, a koje iznenađuje jarkim kontrastima, što su oduvek, čini se, pratili životni i književni put Vesne Parun, a na neki način, i pored mekote njenog lirskog tona, ostali zaštitni znak njenog pesništva.

Jer njene pesme su uistinu “kovitlac metafora, grozdovi neslućenih spojeva i sudara riječi, sazvučja smislova”, kako je pesnički i analitički pronicljivo, pre mnogo godina zapisala Vesna Krmpotić. Koren te bure, u kojoj se prožimaju iskustvo i saznanja, osećanja i mudrost, raskošna potka životnih priča i uvek, na kraju, po jedan gubitak i jedan dobitni grumen, čine onu poznatu sintagmu Crnjanskog – “sudbina i komentari” – pleonastičkom, i sažimaju je u jednu reč. Brišući *komentare*.

Jer, kada je u pitanju ova spisateljica, sve što reflektuje njena pesma, na neki način je, zapravo, ona je sama. U njenom delu sabrani su i magija i usud njenih puteva - sva njena *sudbina*. Očaravajuća zemlja poezije, i teški, samosvojni izbori, tegobna životna putovanja, porazi i patnje, “pozlaćeni”, kako Krmpotićeva tačno spominje, a opet, u svojoj dramatičnosti, jasni, nezamagljeni. Svi rastanci, nesporednosti i samotništva - koji su je markantno izdvajali, monumentalno vajajući njenu pojavu i njeno biće, ali je i ranjavali, čak i onda kada je sama odlazila, ostajući dosledna sebi, svojoj prirodi i svome putu – čine jezgro njenog bivanja u pesmi, ustinu, njenim domom.

Premda je, nakon šest decenija članstva u Društvu hrvatskih književnika, nedavno napustila ovu asocijaciju, ostaće zauvek za njen pesnički put vezana činjenica da je upravo tu, 1947, objavljena njena prva knjiga, kojoj je naslov *Zore i vihori*, dao Gustav Krklec. I danas se na tom već teško pribavljivom izdanju može pročitati impresum: *ZORE I VIHORI, Izdanje Društva književnika Hrvatske, Zagreb, 1947. Za Društvo književnika Hrvatske Gustav Krklec. Omotna strana Edo Murtić. Naklada 2000 primeraka. Tiskanje završeno 30.IV 1947. u Tiskari zavoda Hrvatske. Zagreb, Frankopanska ul. 26 Cijena knjizi Din 67 –*

Nakon šest decenija, čitanje ove knjige, što se uistinu sa ranim pesničkom ostvarenjima ne dešava često, obnavlja uverenje da je zbirka, koja broji 86 pesama, organizovanih u četiri celine (*Bila sam dječak, Rujan, Ivanja rijeka i Zemlja*), u potpunosti najavila poeziju autentične inspiracije, visoke pikturalnosti, snažnog poetskog jezika.

Složenom motivskom strukturom, u širokom rasponu od retkih u pesništvu onog vremena urbanih motiva, “tuge predgrađa”, žamora trgova, ali i lirike usamljeničtva, mladalačkog buđenja tela, kao i otvorenosti poetskih čula za neoubičajeno zrelo prepoznavanje mrke drevnosti zemlje, pesme porekla, nespokoja, seoba, rata i smrti - knjiga je neporecivo ustanovila višeznačan poetski početak, stvaralačku samosvojnost, osvajanu svakim novim korakom i zbirkom, i potvrđivanu, u kasnijim etapama, širokim rasponima, koji nisu marili za standardne žanrovske podele, niti za ideološke pohvale i pokude, razastirući svoj plodni žar, uz poeziju, i na prozu, knjige za decu, teatarske radove, scenska postavljanja, prevode, slikarsko-pesničke mape.

Pozne godine, u novom dobu, i sa talogom novih saznanja, uvećavale su i otpore, prigovore, kritike, satirične osvrte, ove autorke bujune stvaralačke naravi, ali i njenu - samoću. Iako ovenčana svim književnim priznanjima svoje sredine, i u mnogom trenutku isticana kao najveća hrvatska pesnikinja dvadesetog veka, njena izuzetnost, nepristajanje na klizne standarde, prohodna i bešćutna bivanja, neretko su bili okruženi ledenom tišinom savremenika, no najčešće ju je, ipak, pratilo dirljivo privrženništvo čitalaca. Sve je to svela, pri ispraćaju, na otoku Braču, odakle su potekla i njena njena rana poimanja i stvaralačka razumevanja, jednostavna reč Jakše Fiamenga: “Tvoj duh zadržavamo u sebi... za vrijeme koje nije izgubilo smisao. Možda te ponekad nismo razumijeli – oprost”.

A Vesna Parun, Pesnikinja, opstaje pak, i ostaje, što je uvek bila - Žena ostrvo. ...*Žena otpor i žena prijekor; žena morska medvjedica i morska meduza;/žena koralj i žena spužva; žena lupar prilijepljen o hrid,/i žena hrid o koju je prilijepljen lupar...*kako sama nadodaje u vanrednom tekstu pisanom zadnje decenije njena života ("Tko sam ja", 2001).

Ako je bilo čemu dugovala zahvalnost, bile su to godine samog postojanja, proživljene bez zazora i straha, vođene upravo autentičnim, zbiljskim *instinktom samoće: Da sam umrla u djetinjstvu/ne bih znala kuda vode/bijele stramputice/oko srca rasprostrte./Da sam umrla /na tvojim rascvalim granama/o ružo ljubavi/ružo putenosti/ne bih znala /kako prostor ohrabruje,/kako je beskrajno/privržena samoća* ("Zahvalnost", Gong, 1966).

Njena ruža smisla odgajana je pri tom snažnim klimatskim kontrastima - strašnim poetskim i životnim paradoksom. Napajana *rastom samoće*, nabujalim saznanjima *dodirom, hodanjem*, bliskošću sa udesima i stradanjem, *svih i svega* što je pesnikinja na svom putu sretala i u svoj svet primala, *izazovnim prostorom*, koji "ohrabruje", ali i ranjava. Stoga je to i poezija središta, i poezija puta. Poezija egzistencijalnog ruba, ostrvskog mira, ali i ambijentalnih promena. Pisana je u različitim zemljama, gradovima, najposle, i u preskromnom domu, u Zagrebu, ili u vožnji tramvajima... "Igrala je sportsku prozozu, kupala se u javnim kupalištima", beležili su hroničari književnih prilika, a prisećaju se i danas slikari ove sudbine, dodajući: "jer tople vode ni grejanja u stanu nije imala".

Boem, i suverenka, uvek iznova potvrđivanih prava na izbor - možda grešku, možda srećni pogodak - jedina spisateljica u Hrvatskoj koja je više od pet decenija živela isključivo od književnog rada, proglasivši poeziju *prvom i poslednjom svojom ljubavi*, učeći se, upravo kroz poeziju, od disonanci, razmeđa i ponora, putu ka uzvratnim lekovitostima onoga što takvi izbori donose: *Hodajući svatko za svojom spasonosnom biljkom, za svojom malom privatnom istinom, zaboravljamo svakidašnju dužnost slobodnog čovjeka: da slobodu pretvara u misao. Da je pretvara neumorno u misao o čovjeku, u misao o humanom, kao što to nijemo čine za nas ili umjesto nas zemlja i kamen – kamen koji nam gleda u oči i zemlja koja vjeruje u nas: u mrzovoljne buntovne sanjare koje je nazvala svojim građanima – pisala već uveliko ophrvana godinama i bolešću, ne odustajući od tog jedinog blaga koje je imala, zadobila i osvojala - poezije. A kroz nju, i njome, ne odustajući ni od vlastite misli o slobodnom i humanom svetu.*

Sloboda pretvorena u stih, zagledanost u oči kamena, zemlje, masline, mora, koralja, vetra – iz čijih je dubina, kao iz rodne nutrine, sazdavala svoje reči prapočetka, bujanja i umiranja stvari, oblaka, biljke i čoveka, njena je ciklična, u svakoj zbirci drugačija i nova *posveta postojanju*. Priroda ove poezije je pratila neharmoničnu i skokovitu prirodu svog autora, zaljubljenika u rodne predele, otoke i more, muzejske i životne pejzaže antičkih i modernih gradova, čineći dubinske lirske zapise entuzijastičkim i skreptičnim, himničnim i satiričnim, ali najposle, u samoj suštini, gradeći u njima uvek strasnu i elokventnu apologiju stvaralačkog čina i ljubavi.

Uvek iznova je stoga u ovom plodnom i raznovrsnom opusu obnavljan poetski univerzum smisla, koji *bol toga što si čovek*, uzdiže u ono hipostatičko znanje britkog, i osetljivog, dvoseklog srca, čija je ranjivost u isto vreme neka druga, drugačija, snažnija postojanost. *Postojim da bi vatra sa mnom bila otpornija*, stih iz njene pesme “Kristal vatre” (*Stid me je umrijeti*, 1974), ugrađena je u povest drevnog i u čovekovo postojanje upisanog i *sveprisutnog* bola, koji kroz prostor i vreme gradi svoje utvrde, svoj prapočetni, i nadstvarni, razlog i svrhu, kako čini se, profetski, iskazuju rani stihovi: *Možda je njime prožeto sve što mora da se održi* (“Bol što si čovjek”, *Ropstvo*, 1957).

Priređivač vrsnog izbora iz njene poezije, iz ranijih perioda pesnikinjinog rada, i sam pesnik, i erudita, Ivan V. Lalić, u svom propratnom tekstu stoga će sa mnogo razloga i pokrića napisati: “Vesna Parun će otkriti i uvek iznova (a opet: uvek drugačije) otkrivati ljubav i smrt, smisao i nesmisao bivstvovanja, egzistencijalne sumnje i neko iracionalno poverenje u zadani, u jedini svet. Otkrivaće dokaze za ono što naziva pravom na istinu, istražujući pri tom mogućnosti svog pesničkog jezika u rasponu od kriptičnih, epigrafskih zapisa do zvonko raspevanih, metrički stogo organizovanih soneta - sa slobodnim stihovima (termin je neprecizan, ali u ovom slučaju, čini nam se primeren) u obimnom međuprostoru (“O poeziji Vesne Parun”, *Izabrane pesme*, SKZ, Beograd, 1979, str. XII)

Veliki međuprostori, koje registruje Ivan Lalić, a koji u isto vreme razgraničavaju klime, motivske spektre i intonacijske i formalno-stilske registre ove poezije, potvrđuju, međutim, njenu suštinsku doslednost, i za ovo poetesko delo u celini ključno *jedinstvo različitosti*, koje demonstriraju i brzi uvidi, i kratki primeri pesničke geneze.

U prvoj već pesmi “Zov”, koju je objavila kao šesnaestogodišnja učenica, u časopisu *Sljeme*, glasilu Muške klasične gimnazije u Splitu, čiji uredici su bili Jure Kaštelan i Živko Jeličić, a koju je, u svom izboru iz pesnikinjina dela sačuvala, kao vredan trag o njenim poetskim počecima Karmen Milačić (*Izbor iz djela*, Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 25-26), posve je vidljivo da poetsku imaginaciju Vesne Parun podstiče snažna, i za njenu tadašnju dob neobično zrela dramaturška igra životnih sila, budući da se na malom prostoru ove pesme sukobljavaju sablasne pretnje nadvijene nad njenog moreplovca, Odiseja, i pozadinski duh potpore, koju mu pruža odvažni lirski glas kazivača pesme:

- *Ne slušaj zvuk Sirena što potmulo huji,
no himnu života i rada što žilama struji.
Sjušaj ritam vesala i pjesmu galebova,
I ne boj se pučine, ne boj se valova!*

Decenijama kasnije, pesnikinja će razvijati i produbljivati uzbudljivu avanturu dodira i dijaloga sa morem, kao tanano platno i muzički dijapazon vlastitih poleta i klonuća, istražujući, međutim, ovu kapitalnu temu ne samo kao zavičajni, i lirski

orkestriran *zanos pesmom*, već i kao *paradigmu sudbine*, kojoj je svojim poetskom delom dala mnoštvo lica, refleksivnih i stilskih varijacija.

Njihov zbir je, čini se, upravo, i ponajpre, vizija *sveta kao mora*, “prostrte samoće”, u čijim neotkrivenostima i neizbroju pojedinačnih lutanja i priča počiva i njegova duša, tajna neprolazne suštine. Dodir sa njom, u stihovima Vesne Parun, poziv je na jednako otvorena, suštastvena ogledanja. Sublimacija, kojoj je zalog iskustven, nezamenjivo ličan, i bolan put, o kome govori već i njena rana poezija, a koju će ona najčešće pretvarati u metafizički odzvon, zvuk gonga “s one strane vode”.

Ta dvoznačna jeka, dva krila tuge, koja je uvek posve lična, i kada je priča o usudu i “patnji čovjeka” pred “iskidanim stablom života”, i kada emanira jednako osećajni, samilosni plan kazivača pesme, kao i kada je on nadstvarno, paradigmatski uzdignut, a vidljiv, kao dvojni igrokaz, razvija i sjajna rana poema - “Pjesma o mornarima, ulicama i noći” (*Ropstvo*) – u kojoj će poistovećenost sa plovidbom, i modrim “telom patnje” pesnikinja razimirati stihovima: *...Ja sam kao i vi nestalni pijesak/pod nestalnim nebom. Plahi putnik/koji nad čelom granu masline ima/a pod uzgljavljem odricanje.*

Svejedno da li se obraća ženi ili čoveku, pesnikinja je i subjekt, i drugi u dijalogu, zaljubljenica i putnik, samotnik i oslušivač velikog časovnika u kome vreme miruje i čuti, zatvoreno u ljudsko srce, a tada i najbliže tajni neprolaznog. *Ne plači: to je ljubav. Kreni kroz bespuće./Umjesto naušnica nosit ćeš uteg bola,/djevojko, ako si život izabrala.* Pamtimo i ove stihove iz jedne od najboljih knjiga Vesne Parun, *Crna maslina* (1955). Njen naziv, “Djevičanstvo”, uvodi u pesmu veo čistote davanja, i bezuslovnosti, kao ovojnici ljubavi što “presaduje misli u vrtove večnosti”. Kao što će tek nešto docnije, u pesmi “Pred morem, kao pred smrću, nemam tajne” (*Vidrama vjerna*, 1957), ovo iskustvo, u dramatičnosti potpune predaje, urastanja u pejzaž, raščinjenosti u vodu i zrak, u tvar i etar istovremeno, uzrasti do svetišta jedinstvene religije ove pesnikinje, koja posvuda traži, vidi, i nalazi, neimenovana božanstva nepovredive trajnosti postojanja:

*Ako tražiš put u moju dušu,
odvedi me moru olujnom.*

*Ondje ćeš vidjeti otkrit život moj
kao razvaljen hram; moju mladost
smokvama ograđenu visoravan.
Moja bedra: drevnu tužaljku
radi koje poganski bogovi
kleče na koljenima.(...)*

Vidokruzi, skupljeni u saće morskih odraza i suza, plod su jedinstvenih duhovnih prozrenja ove pesnikinje. Svaki je “latica pesme”, ali jednovremeno i

doseg onog vrhunca kome streme njena mora, i ustalasana povest njenog života i stiha - sublimna ravan pesme, bistri kristal, u kome “neznano vreme duše blista” (“Kristal navike”, *Stid me je umrijeti*, 1974).

Na više načina, tokom svog višedecenijskog plodnog rada, Vesna Parun je iskazala traganje za tim visoko podignutim poetičkim krugom, najvišim pragom ljudske sudbine, u spektru unutarnjeg bića, i njegovim spontanim stvaralačkim pretapanjem u ogledalsko uvećanje, koje zrcali njegov smisao.

Možda je to onaj preovlađujući tas koji efemernost tragova pretvara u neznani hram. Pesma-brojanica, kojom se glasi samo minuće: *Časovi mog života zrnje brojanica/U šupljem sumraku od ukrštenih sjena/Mogu li ikad da utažim žeđ/Za svjetlošću koju napuštate* (“Gong”, iz istoimene zbruke, 1966), i pesma-molitva za izgnane iz vremena, pesma velikog duhovnog prostranstva kao odgovor iščezlom, i samoj praznini: *Vrtovi i gradovi nabujali od kiša/Vašu hladovinu traže naše usne//Kao zla mjesečina opasuju vas/Ruke naše nemoćne da opraštaju// Srce je tako stvarno da svaka bol/U njemu zazidana postaje doziv//Treba da izmislimo svakog dana iznova/Riječi od kojih se živi//U siromaštvu udesa* (“Izgnanici”, *Gong*).

U tom ključu se može pročitati žudnja ove pesnikinje da uvek iznova doživi *sav put*: pregršt blata i pregršt sjaja. Upravo stoga Ivan V. Lalić napominje da poeziji Vesne Parun možda treba pristupiti kao “prirodnoj, kao elementarnoj pojavi”, sa “poverenjem i oprezom, i uzbuđeno i razumno (...), sa punom svešću o njenoj ne nužno harmoničnoj složenosti, bogatstvu predvidljivih i nepredvidljivih fenomena, ali bez ambicije da se ona potčini, odnosno podredi nekoj za nju unapred smišljenoj geometriji, nekom sistemu koji bi je razložio i obrazložio bez ostatka”.

Jer poput tihog, *skrovitog srca bilja*, uvek kao nov tajnovit odaziv, odgovor je ove poezije davnoj potrebi, drevnoj ljubavi, na kojoj počiva i opstaje svet, a koja izranja kao “Jedno stablo iz vječnosti”- “složeno, usklađeno, zavisno” - na putu do zrenja, i nove utihnulosti, gde će “bol postati slobodna”, a mi sve izgubiti, “pohranivši u sebi zlato lišća” (“Pjesma stubama koje silaze u lišće”, *Koralj vraćen moru*, 1959).

Blagost i tajanstvo, što obavijaju oporu neizvesnost putnika, u pesmi Vesne Parun čine da reke, tle i ljudi u njenom, istovremeno vidljivom i transparentnom pejzažu, baštine i čulne i natčulne slivove lišća, i neopipljivog zlata, koje sluti prostor iza konačnosti. Onaj iznimni, gotovo nadrealni dodir, koji u svojoj slikovnoj i senzibilnoj prozi apostrofira Bruno Šulc (“Osećao sam uvek da se koreni individualnog duha, praćeni dovoljno daleko u dubinu gube u nekom mističnom izvoru”), prizivajući tu vanstvarnu, lirsku večnost svog medaljona, kao susret najdubljeg, transčulnog sentimenta, i najudaljenije, drevne realnosti, koja nekuda stiže, nešto dotiče, kao da se iza nje dalje gotovo i ne može ići.

Živi filigrani biljne simbolike, u nevelikom izboru pod nazivom *Povratak stablu vremena*, koji je priredio Petru Krdu kao omaž dobitniku Evropske nagrade (Književna opština Vršac, 2010), prikladan su simbolički ekvivalent mnogostrukim

preobražajima što ostavljaju svoj zapis u mapama senzacija i kontemplativnih grananja, decentnog imaginiranja one složenosti koja spliče strasnu pripadnost organskom, živom, pojavnom, a nadilazi ga vančulnim sfumatom, ostajući, tom dvojnošću, trajna preokpacija i zaštitni znak ove poezije.

Ovaj maleni, zgusnuti izbor deluje, zapravo, poput seizmografa što registruje svu silinu i autentičnost glasa pesnikinje, ali i svu prefinjenost i dramatičnost pesničkih metamorfoza, koje iskazuju njenu poetičku i u izvesnom smislu filozofičnu potrebu, da se, ostajući svoja, bezmerno otvorena i iskrena, neprekidno presvlači - "da bude bezimena". Da dotakne trepet nevidljivog, naslućenog, a ne ispusti, pri tom, iz svoje osebuje čulnosti i duhovne sabranosti, zamamnu, i tragičnu povest proživljenog trena. Dvostruku teksturu vremena.

Daj mi od tvoje vječne pjesme, svijete, stvori me šumom ("Tijelo i proljeće"), zapisala je u svojoj prvoj knjizi. Iznenadujućim obrtom, možda pre duhovnim prohodom, što večnost nalazi u svemu postojećem, trenutnom i živom - kao što *sledbenici Puta*, taoisti, znaju da je Duh svako čulno biće - i pesma Vesne Parun doseže prag oslobađanja, upravo stoga što je nepodređena apstraktnom konceptu i misli, nevezana za obličja, a pohranjena u svakom od njih. Tako i *povratak stablu vremena*, istoimene pesme, ranom, intuitivnom mudrošću prihvata da je priroda apsoluta *iznutra*. Da je poput drveta, ili kamena, koji se "nekuda seli", a ne kreće se. Jer je Put u nama. Probuditi se u sebi, znati za taj svet bez granica, i preperka, za Vesnu Parun, u najsublimnijim relacijama njene pesme, znači vraćati se u "korijen svoje pjesme, najdublje sebi" (*Ropstvo*).

Ni ova knjiga izabranih stihova, kao ni druge sličnih ambicija, ne mogu se zamisliti bez sjajnog početka - upečatljive, u dahu izbrušene pesme "Bila sam dječak" iz prve pesnikinjinje zbirke. Ta pesma, čudesna škinja zatajenosti, odvojenosti od vidljivog, što u skokovitom batu srolike večeri pleše, istovremeno uronjena u mistični mir modre šume - "kroz drveće" prozire, i poima, višeznačno biće događajnosti - hitre, i zaustavljene. Kao što i poznija konroverza, *proći životom* (zbirka *Prolazim životom*, 1972), onako kako prolazi kiša - nadgradimo li, sa svoje strane, asocijativno, polaznicu malene knjige *Povratak stablu vremena* - zapravo otkriva, i rastvara prostor u kome i "Najmanja travka ima svoje mjesto/među tragovima/kapi koje su prošle". Gde postojanje, i nestajanje, sa Večnošću su jedno. *Putujmo, moja dušo, ovim neskloim svijetom...* zna reći njen stih, koji jeste melanholični initinirer zadatog - ali i ljubavna istrajnost, prohod do mesta gde počivaju tajne: *Ali bilo što da smo našli u riznici zemlje, /ljubimo to zauvijek, zauvijek. I samo zauvijek, /jer drugu riječ ne umije da nam kaže/nepoznata vječnost. Ona spava.* ("Hodočašće snu", *Prolazim životom*).

Istovremeno je, u ovoj ranoj pesmi Vesne Parun, i sam subjekat, onaj koji govori, začudan. Ne samo kao, u poeziji onog vremena, pa i danas, posve neoubičajen, dvopolni samoiskazitelj (*Bila sam dječak*), već i kao pronosilac govora, u svemu jasno prisutan, nezatomljen sentimentalnim oglašavanjem - samosvestan, neobičan *svedok* događanja: *Bila sam zrno rumena grožđa/ u zubima*

sred/poljubaca;/ lisica utekla iz gvožđa;/ dječak što praćkom poklike baca... Ta sintetizovana i magična subjekatska višeznačnost najčudesniji je, nehوتيčni, oponent tezi o “ispovednosti” ove poezije, budući da sred povišene temperature događajnog, nije tek zaneseni prenosilac njene emotivne energije. Niti je iznuden odgovor trpkom “ujedu pesme”. Ni razrešilac zagonetke, ni kazivač male, zadihane priče o njoj, koliko sve to - u ciglo tri srofe i devet rima.

Britka, je to, mnogolika svekolikost: “šarena mačka u košari igre”, “zrcalo ribe u zjenici vidre”. Što će uteći, iz rama pesme, a ostati ulovljena kao tren, na tragu trena. Munja prosvetljenja. Dvojni lik prisustva, zapis postojanja.

Zrakasto se, u knjizi izabranih pesama *Povratak stablu vremena*, nižu motivske okosnice koje čine dinamično posvedočenje jezgra desetina pesničkih zbirki ove plodne pesnikinje, stavljajući težište na period od pedesetih do sedamdesetih godina, uključujući uspele i nesporne rezultate, kakve su pesme iz zbirke *Crna maslina, Vidrama vjerna, Gong, Ukroti dažd, Koral vraćen moru*, kao nezaobilazne u predstavljanju pesnikinjinog dela. Sa nizom antologijskih pesma, u širokom rasponu raspoloženja i tema, od psalama i tužbalica (“Mati čovjekova”, “Psalam nerotkinje”), pesama snažne antiraratne inspiracije (“Balada prevarenog cvijeća”), do onih koje su ušle u lektire u čitalačke brevijare (“Ti koja imaš ruke nevinije od mojih”, “Pred morem, kao pred smrću, nemam tajne”), do one, sa kojom je otoku Braču i ispraćena, na večni počinak: “Kad bi se moglo otputovati”...

Tajna detinjstva, sastanaka i odlazaka, velika tajna života i smrti, u ovom malenom omažu dobitnici Evropske nagrade, dišu uzbuđljivim dahom poezije koja ne mari za konvencije niti pesnička pravila, i koja, ponad svega, gradi sebi dom od damara i peska, mora i algi, korena i lišća, ploti i duha, slaveći ljubav *opšteljubavnu*, izgublenu, i uvek nađenu, slavi čoveka, dete, muškarca i ženu, i *pustoš raskošnu /od budne pjesme ženstva*, i opoj bezvremene i bezimene lepote Erosa “Usnuloga mladića”, u pesmi iz zbirke *Crna maslina*, u kojoj kao da je Manova zanosna predigra u temi venecijanske smrti uskrsla, da na dalmatinskom žalu sazda ono što zadivljenost lepotom može, ostavljajući za sobom razvaline, nespokoje, sumnje i raskole, starenja i poricanja ljubavi, pa i same smrti – sazdaajući u punom sjaju začaranog oka i uzgibanosti čula, novi, i drevni, erotski hram -“tamo gde prostrt na žalu sjenovitog zatona” On leži - “kao ograđeni vinograd”. Kao, galeb, gipki gušter, oblak i bronza. Kao mladost, i prastarost agave. Mala večnost, vraćena, čistim zamahom i zanosom pesme, večnosti i slavi bezazlenstva, kojom i sama božanskost ljubi život.

Ova pesma, usamljeni otok, i ujedno, zgusnuti Mediteran - tle, plot, boje, eros i etar - jedinstven je trenutak u poeziji, čak i u njenom najuniverzalnijem smislu. Nije stoga neobično što je oktobra 2010, upravo ona odabrana da u velikoj antologijskoj kolekciji *Pesnici Mediterana (Les poètes de la Méditerranée)*, Gallimard, Culturesfrance; knjizi, koja, kao ni počasni izbor KOV-a, pesnikinji nije dospela da bude uručena), predstavi Vesnu Parun (u originalu, i u prevodu na

francuski), kao jedinu poetesu u odeljku hrvatske poezije, a među više od stotinu pesnika drugih meditaranskih regiona.

I ova francuska antologija, kao i neuporedivo skromnija zbirka u izdanju Književne opštine Vršac, ili pak izdanja njene poezije na poljskom, i drugim jezicima, nose značajnu zajedničku crtu, otvarajući složeno pesništvo Vesne Parun čitanju u evropskom kontekstu. Ukazujući na njenu univerzalnost, na vrednosti koje pripadaju hrvatskoj, koliko i evropskoj poeziji. Poeziji, u najboljem smislu i značenju.

Ne zaboravljamo pri tom da je pesnikinja i u Srbiji objavila sedam svojih knjiga: *Jao jutro*, Prosveta, Beograd, 1963; *Tragom Magde Isanos*, soneti iz Rumunjske, u knjizi *Karpatško umiljenije*, (sa Radomirom Andrićem), Bagdala, Kruševac, 1971; *I prolazim životom*, Nolit, Beograd, 1972; *Olovni golub*, Slovo ljubve, Beograd, 1975; *Apokaliptičke bajke*, Prosveta, Beograd, 1976; *Kasfalpirova zemlja*, Književne novine, Beograd, 1989 - uz dve zbirke izabranih pesama: *Otrvorena vrata*, u izboru Predraga Palavestre (Prosveta, Beograd, 1968), i *Izabrane pesme*, u selekciji Ivana V. Lalića (SKZ, Beograd, 1979) - kao i dve knjige objavljene u kreativnoj saradnji sa Momom Dimićem - *Poznanstvo sa danima malog Maksima* (pesme, BIGZ, Beograd, 1974), i *Kako, ili autobiografska buncanja* (KOV, Vršac, 1994).

Preпустimo li se sopstvenoj plovidbi kroz ovo književno i poetsko zaveštanje, srešćemo, uvek iznova, pesnika autentične vokacije, uverljivosti i širine životnog, ali i opsežnijeg inspiracijskog i motivskog pokrića. Pesnikinju, koja zapravo, sa svim izvorišnim podstrecima, polučeni iz hrvatskog jezika i poznavanja hrvatske poezije, ali klasičnih i istočnih, i evropskih književnosti i filozofije, jeste pesnik-planeta, ona koja usamljeno putuje, i luta, pronalazeći u sebi, i svom unutarnjem svetu, duboko proživljeni i osvetljeni univerzum. Onako uzgiban, kako je slutila i izricala njena rana poezija, gde *Život je bujno sedlo, mjesečina vrana...* ("Konjanik", *Zore i vihori*), teško savladiv rubovima, ili naracijom i ritmovima pesme, i teško svodiv, ali ipak ukroćen, u svetlosnom talogu njenih soneta. Pa i onakav, kakvim ga u svetlosti i unutarnjem proziru, slika "Sonet o naranči" (*Sto soneta*, 1972), posvećen najlepšem čedu zemlje, sunca – i vrtova srca.

*Samo je miris, žeđ i plam,
kletva mornara, uspavanka juga.
Življahu u njoj u ono vrijeme, znam,
carevine tri, tri ljeta vrela i duga.*

*O, ako ima sunce ljepše kćeri
no što je zemlja, i zemlja ljepšeg čeda
od ploda stabla tog koji iz dveri
sunčevih raste i iz krošnje gleda*

*u vrt našeg srca, radostan,
kad narančasta jedra po njem plove
i sedef se u vatri mreža suši*

*o, ako ima slađi samostan
od narančine sočne kule ove,
ne nađem li ga, smiluj mi se duši!*

Bez tog saglasja - dva plamena, dve najveće sile date čoveku i svetu, “u slavu prolaznosti” - u ove pesnikinje uistinu nema ni njenog emotivnog ni kontemplativnog puta.

Iako se, povodom raskošne i plodne verbalnosti Vesne Parun, isticalo da je ona prava “manufaktura reči”, postoji u shvatanju same pesnikinje, od samog početka, konstantna svest o pesničkoj misiji kao velikoj moći obnove i pročišćenja, date pesničkoj sudbini i pesničkom jeziku. Njegovoj mogućnosti da se menja, da bude na drugoj strani svakodnevnog iskustva i govora, i da time vodi drugačijem vidu saznanja. U svojoj otkrivalačkoj suštini, unutrašnjosti, kojom nas razodeva, i tišini, kojom razara govorne mehanizme i pronalazi nove, još nepotrošene reči, i njihove svedene univerzume, poezija je, kako i sama pesnikinja kaže u svojim proznim beleškama koje je pisala do kraja života, “u riječ prerušen nemušti govor bitka”. Ili, “Najslađi samostan”, o kome i govori “Sonet o naranči” – kao druga strana “slasne narančine kule”. Nimalo slučajno, izabrana je u ovoj pesmi reč *samostan*. Nimalo slučajna nije ni *slasna kula*. Obe strane tog zdanja, u svojoj uzajamnosti, čisti su smisao. Životna hrana, pogonska energija, i sunčeva slast života, i njegovo uzvišenje - uteha duši.

Posebna knjiga mogla bi se posvetiti traganju, i prostoru nastalom brisanjem linija vidljivog u stihovima Vesne Parun, o poetskom svetu koji drhti, iskoračuje iz prepoznatljivih okvira i treperi u obrisima drugačije realnosti, koja nam je takođe dosuđena, a ostaje nedostupna, zatajena, ne dotakne li je probuđeni “andeo pjesme”.

Još je u prvoj zbirci pesnikinja apostrofirala neznanost, koju ne nalazi na “putu natrag u tvar ni u boga”, “na tom ludom, gordom hodočašću vida”. A njena kasnija pesma “Kristal vatre” (*Stid me je umrijeti*) u celini je pitanje, enigma teskobe: *Kristali! Moje srce u prašini leži na podu. / Tko će ga uzvisiti do vjetru znanih tišina?/Gdje je za njega ovdje u ovom vašaru reda/ Taj geometrijski ključ sjaja velikog obreda/Magijska prisutnost savršenstva krina (...).*

I ovi stihovi o “vašaru reda”, mogući su odjek životnih situacija, kojima je pesnikinja nalazila odgovor svojom anti-konvencijom, birajući uvek za sebe, protiv očekivanih, neki drugi put, pronalazeći stvaralačka razrešenja, opredeljujući se katkad u svojim trpkim zbiljama, i za kakav apartnu egzistencijalnu situaciju, a spram nje i plodnu filozofsku *poetiku ruba*, kao nastojanje i napor da bude najbliže suštinama, onoj realnosti koju je osluškivala u sebi, i osećala najdragocenijom, nasušnom.

Mnoge rasprave i pitanja, u interpretativnim i književno-kritičkim tekstovima posvećenim Vesni Parun, često kao svoj predmet imale i onaj aspekt koji je nastojao da rasvetli, i precizira teze o muškom i ženskom principu u njenoj poeziji.

Pesnikinja je pak, posve na svoj način, gledala na mnoge od tih, u suštini za nju nepostojećih pitanja, budući da je davno iskazala neuobičajenu sposobnost rastakanja pesničkog ega, ili njegovo poetsko uvišestručenje, uvođenjem policentrične, naoko difuzne pesničke vizure.

U zbirci *I prolazim životom* zapisala je: *Da bih napisala pjesmu, uvijek se udvostručim.*

Njeno drugo, ili istinsko Ja, ako možemo u tom pravcu tumačiti pesnikinjin stav, vidljivo je, u mnogim stihovima i perspektivama njenog pesništva, upravo kao negacija konvencionalne podele na žensku i mušku govornu, intonacijsku tačku i vizuru. Često je to čak i pesnikinji veoma bliska poistovećenost sa pogledom deteta – sa okom otvorenim neomeđenosti, nepotkupljivosti vida – detinjstva uopšte, kao mekog, i nadalje razloživog blaga, što počiva u dubini našeg iskustva, kao nikada potpuno ni dovoljno savršeno ostvaren odgovor arhajsom *pozivu na dobrotu* (*Gong*), i onom detinjstvu sa kojim se rađaju čistota i bezazlenstvo svakog novog početka - kao obećanje sebi samom, vremenu, i budućnosti sveta.

Ova unekoliko iznenađujuća optika, koja već i prvom zbirkom otvara regione prividne van-stvarnosti i bajkovitog vetra što podstiče povoljan, dobar put, sugerije uvek po malo, a tokom godina sve učestalije i više, i udaljenost od neposrednih vremenskih diktata, i putovanja u linearnom smeru. Jer, *Djeca su jeke utrnulih stvari*, (*Zore i vihori*), evokacija genuinog, i pritajenog postojanja, rodni znaci svih zbilja, ključevi pesničkih stvarnosti nad stvarnostima, koje tek treba čuti i probuditi.

Fascinantna je sposobnost pesnikinje da u trenu promeni, ne toliko optiku svoje pesme, već sam smer konvencionalnog reda stvari, da ga sa beznačajnosti njegovih uhodanosti, i besadržajnosti navika, skrene na neki drugi put, i da, bez trunke ironije, pred pročišćen pogled posmatrača iznese, od njega bezrazložno, možda tek sopstvenom greškom vida, zatajenu, punu boju smislenosti, koja je zapravo stvaralac, činitelj stvarnosti, i neotklonjivi, premda nevidljivi pratilac naših sudbina.

Nimalo slučajno, tu čistotu pesnikinja u jednoj pesmi zbirke *Stid me je umrijeti* vezuje za blistavost i punoću ploda što se rađa u zamišljenom oku deteta, za “zanosnu bijedu detinjstva”, koja iznenada stiče svoje bogatstvo, u hranjivosti neba, što u raste u sumracima, kad iz seoskih peći izlaze “izbrušeni hljebovi”. Optika pesme izoštrava se potom u *kristal sumraka*, kako i glasi njen naslov, otvarajući, bez ikakvih divergencija, ili ironijske distance, svoje naporedno, a u samoj suštini, novo vidno polje, preobraćenu, vanvremenu blagorodnost unutarnje klime: *U sumrak oči su nehajno zaposlene slikama./ One gledaju u sebe, u svoj priprosti svijet/U kome se bez odziva zatvaraju ruže satova/I otvaraju uozbiljene/Velike istinske sjene ljudi/U ravnici.*

A odmah potom, ovaj novoosvojeni vidikovac akcentuje svoje poruke modernom pikturalnošću, neposrednim i rasterećenim šarmom svog širom otvorenog verbalnog pejzaža, pred prilivom nove, slobodne, životne obnove.

U mojem disanju ti si glas kukavice.

U proljeće

u tvom disanju ja sam

boja pijeska i sna.

Život ne zna šta će mu njegova žurba;

dolijeće

iz hirova ledenjaka, možda iz pokošenog sna.

I natrpavši na leđa sunce kao vreću šišarki

krećemo od sela do sela, a Ciganin koji nas prati

više hrapavim baritonom:

proljeće! proljeće!

Kalajšemo stare lonce! Sadimo cvijeće!

Iz te perspektive može se pratiti sazrevanje i usmerenje duhovnog bića ove poezije, u rasponu od rane do presudne negacije posesivnog i dominantnog Ja, u korist zaustavljene “ružice satova” – ili, drugačije rečeno, apsolutnog pristustva. One dobrote, koja “spava pod lišćem” a čiji je osmeh nevidljiv.

Moglo bi se stoga reći da su uzvisitost i dostojanstvo poezije Vesne Parun, njena duhovna čar i nepovredivost njenog suštastva, iznikli, paradoksalno - iz svakidašnje prašine i praha nevidljivog, čiju odsudnost najavljuje i “Blagdan sljepoće” – izuzetno ostvarenje zbirke *Stid me je umrijeti*, gde se, između, kaže:

Da imamo istinske oči, da se nismo rodili slijepi,

Mi bismo vidjeli oko nas ne pejzaž ne šljivike

Vidjeli bismo kako grad stari kako vjetar umire

Vidjeli bismo kako se međusobno premještaju uzroci igre

Suština kako dodiruje suštinu, misao kretanje.

Vidjeli bismo čovjeka usnulog na dlanu velike biljke

Koja ga nosi kroz noć, koja mu raspliće sjenku.

Vidjeli bismo sebe ne okružene drugima: presječene

Njihovom kratkom putanjom kroz naše prozračno meso.

Vidjeli bismo u zrcalu nas već urasle jezgrom u druge

Kao što gledamo oluju tako bismo gledali, uspravni,

Potresnu dramu uzajamnosti, i sami u nju umiješani.

Da imaju oči stari zvonici kako bi se postidjelo

Ono naše nepostojeće ja

I palo bi na koljena.

Odabirati druge i drugost, ne kao periferiju, ni “okruženost drugima”, niti kao distancu u prostoru, i u srcu - već kao *jedinstvo bića* koje narasta, brišući sputanosti i ograničenja “nepostojećeg ja”, znači imati slutnju one potpunosti istovetnog jezgra, što briše razliku između subjekta, kao čiste duhovne sabranosti, i objekta, koji se ovom sabranošću prožima. Time duh ispisuje svoju pesmu, pesmu odsustva suprotnosti.

Mnoge od antologijskih pesama Vesne Parun, napisane u duhu anti-konvencije, potvrđivane su i u neposrednoj realnosti, ponekim eklatantnim pesnikinjinim opredeljenjem i gestom. Njenim odabirom životnih periferija, prijateljstava uzbranih sa ceste i drumu, i upravo tako, i tu, pronađenog intimnog saputništva, velikih i celoživotnih poema ljubavi, pa tako, sasvim prirodno, i spontano, i podtesktualnih filozofskih usmerenja njene pesme.

Biti zrno grožđa sred poljupca, napokon, ili pre svega, već je, kao uloga učesnika i svedoka, u ove pesnikinje iznimna. I neobično kompleksna.

Jer, iz srca čulnosti, u produženoj *čulnoj imaginaciji* iskustva, njena pesma seže dalje, pripada i drugim sferama, pomera se iz jedne tačke, malenog, skućenog ega, i čini *realnost Srca* - otvorenu ka stanjima i prizorima nevidljivog. Bivajući, u isti mah, i posvedočenje promena koje, u unutaranjem svetu, ostvaruju neograničenu slobodu ne-mišljenog, ne-pragmatičnog, dotičući tako mnoštvo lica jedinstvenog Bića. Modernim, i posve ličnim jezikom pesme, Vesna Parun će svoju *istinu srca*, iskazati, podjednako, i kao polaznu, i kao ishodišnu. Onu, koja njene izgnanike, među koje ubraja i sebe samu, pretvara u maštare i stvaraoce sopstvenog pribežišta. U srećne izbeglice, umakle “siromaštvu udesa”: *Srce je tako stvarno da svaka bol/U njemu zazidana postaje doziv//Treba da izmislimo svakog dana iznova/Riječi od kojih se živi//U siromaštvu udesa (Gong)*

Osećajući , “unutrašnjošću”, tim “našim prozračnim mesom”, jezgro drugosti, jedinstvo kome teži, Vesna Parun je sva svoja natalna, prenatalna, dosuđena i tražena, geografska, emotivna i kontemplativna mora načinila *šumorom univerzuma*, kojim se glasi priroda njenog željenog apsoluta, *iznutra*. Ako je prvi prag na putu ka njemu nepristajanje na slepost, a prvi uslov vida – odbranjeni “instinkt samoće” - onda je i ova “potresna drama uzajamnosti”, “u koju smo “i sami umiješani”, zapravo, na drugi način postavljeno iskonsko pitanje poezije: ko smo, i od čega smo presudno sačinjeni – jedna nepatvorena poetska škola mišljenja, ili, osećanja sveta, a istovremeno i žudnja za njegovim sveobuhvatnim, osećajnim bićem, za paroksizmom netaknutog bogatstva sadržanog u *povratku u budućnost*, koji uzbudljivo iskazuje dijaloška struktura dve ravni subjekatskog, u pesmi “Nostalgija” : *Mučim se da usporedim dva sazvučja, dvije harfe: /Ovu što nisam ja i onu previše u meni (Gong)*.

Beskompromisnost, ujedno i poetički dah i širina razrešnice, plodnog ušća, u Vesne Parun sazdaje presudne vratnice ka njenom poimanju istine – razmicanjem privida, putem ka izvornoj prirodi i supstanci njenog poimanja univerzuma, gde nema postojanja i nepostojanja, čulnosti i njegove negacije, tamnog i svetlog. Jer, kako vele prenosiooci drevnog zen-učenja, koji kao da nadahnjuju, podučavaju, i neprimetno

odižu spona vidljivog u njenom vlastitom poetskom svetu: “Duh, i supstanca, nimalo se ne razlikuju – ta supstanca jeste duh”. Ili, “Doziv neznanog ja”, kako bi pesnikinja rekla, što unosi ravnotežu u dijalog njene dve harfe (...*nije lako, ne, nije lako reći zbogom/Kad jezgra je u nama i u nama je duh/Svih jezgara i rasadnik svih flora;/Kad u nama je slika, a u slici sluh/Za romonom i svirkom mahnit. Al u mnogom/Vječno je samo jedno (...)*), pomerajući, jedan po jedan odah, i jedan po jedan stih, u sav njen svetonazor, vraćajući ga u okrilje prvotne šake zemlje, praha na putu, i prvog pramena neba: *Moja je zemlja moj duh. /Ovdje sam tvar koja rđa/Iznova ovisna od davno pobijeđene predmetnosti* (“Nostalgija”).

Vesna Parun do kraja ostaje verna prirođenoj, ali i docnije svesrdno usavršavanoj i bogaćenoj životnoj filozofiji – jednostavnosti, skrušenosti, odricanja od materijalnog, od svakog suviška, taštine, slave.

Više su je, i kao stvaraoča, i prevodioca, ali i čoveka, a u svemu tome pesnika, zanimala premošćenja svetova, širenje vidokruga srca. Čak je i svoju dugotrajnu bolest nazivala “trećim okom” - mogućnošću da u sebi samoj, i oko sebe, vidi nezamagljeno, jasnije, i dublje.

Njeni satirični osvrti, koji se tiču društvene zbilje, poslednjih decenija dvadesetog veka, kao i njena posve drugačija razmatranja i reminiscencije - lirski esencijalizam njenih proza, ili kratkih životnih i poetičkih crtica - svedoče da su se stvaralačka optika, neposredni izbori, i filozofija Puta dodirivali, u neprekidnom prevazilaženju opsena ovoga sveta, vremena, društvene zbilje i istorijskog trenutka.

Kao što je znala proneti kroz godine i decenije svog bivanja, sve gorčine “ujeda pjesme”, tako i u svojim prozama kaže: *Ovo tu nezbiljska je geomertrija lijelih lomljivih površina zbilje, micanje sjena po tragu ljudskih sudbina* – pišući zapravo, kako glasi naslov jednoga od njih, o *Poljupcu života*. O sabranim senovitostima i “ne-stvarnostima” ovoga sveta, i lucidno svedenim istinama svojih lirskih krugova. O knjizi *Noć za pakost - Moj život u 40 vreća* (Matica hrvatska 2001), za koju je dobila Nagradu grada Zagreba, stoga je s razlogom napisano: “Knjiga takve snage mogla je nastati samo u djelotvornom spoju bogomdana književnoga talenta, životne hrabrosti i iskonske mudrosti. Ni jedno od toga Vesni Parun nikad nije uzmanjkalo” (Mirjana Jurišić, *Večernji list*).

Za ličnost takvog kova i vokacije, istinoljubivosti i prodornosti, ali i kreativno-idealističkog zamaha, jednako iznenađujuće eruptivnosti i kontemplativne snage plotskih i spritualnih tokova ljubavi - sve su preobrazbe moguće. Pa je tako moguć i onaj blagi potez poravnjanja grubih linija koje iscrtavaju teatar senki ovoga sveta i privezanosti za pojave objektivnog. Sve je moguće, rekli bi učitelji budizma, ako ne okrećete leđa Putu, i ako ne boravite izvan svojih duša.

Za pesnikinju, koja je, u realnom životu, za najboljeg prijatelja odabrala staricu koju je upoznala na železničkoj stanici u mestu u kome će se mnogo godina kasnije (u Specijalnoj bolnici za medicinsku rehabilitaciju u Stubičkim Toplicama), ugasiti njen život, a jednu od svojih najpotpunijih ljubavi otkrila u savršenom

neznancu, strancu koga je u svoj dom dovela sa ulice (kome je posvećena i antologijska pesma “Da nema tvojih očiju”, u zbirci *Začarana čarobnica*, 1993), njena mandala je prirodno i nužno sačinjena od kamičaka, korala, vode, i prašine, i samo takva je mogla značiti formulu blagdanske uzajamnosti stvari i bića, sjedinjenosti svega postojećeg, u srcu, i u duhu, jedinstva koje predstavlja vrhunsku, pri tom elementarnu, jedinu realnost.

Samo se treba probuditi, u duši, i duhu, i sve je tu – kao da govore njeni stihovi iz “Doma na cesti” (*Ropstvo*): *Ležah u prašini kraj ceste./Niti vidjeh njegovo lice/niti on vidje lice moje.// Zvijezde sišle su, i zrak bijaše plav./Niti vidjeh njegove ruke/niti on vidje ruke moje.//Istok postade ko limun zelen./Zbog ptice jedne otvorih oči.// Tada doznah koga sam ljubila/čitav život./Tada on dozna kome je ruke/grlio uboge.// I uze čovjek zavežljaj, i krenu/plačući u svoj dom./A dom je njegov prašina na cesti/kao i dom moj.*

Zbog ptice jedne otvorih oči..., najkraći je uvod u ovu poetsku priču o nevidljivosti i nedodiru ispunjenja. Domu na cesti, ruži vetrova, kojoj je pesnički, sa uverenjem i pokrićem, pesnikinja predavala svoju sudbinu. Razmenjujući posede za drumove, buku i taštinu spoljašnjeg sveta za unutarinja traganja i iskustvo puta.

Jer, u tim unutarinim pobuđenostima, sve je prisutno, ništa izgubljeno.

Kao u priči o pesku Ganga.

“O tom pesku Buda je rekao: *Kad bi sve Bude i budisatve, sa Indrom i svim bogovima, prelazili preko njega, pesak se ne bi radovao; i kad bi volovi, ovce, gmizavci i insekti stupili na njega, pesak se ne bi ljutio. Jer, on ne čezne za draguljima i finim mirisima, niti mu se gadi smrdljiva prljavština izmeta i mokraće.* Takav je onaj čiji je duh *bez-mišljen* i nije privezan za obličja” (Hungbo Sjun, *Zen duh*, preveo Nebojša Zdravković, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 15).

Pesma “Dom na cesti” zapravo je i anticipacija, i poetski sediment čitavog filozofskog usmerenja, koje priziva različite, moderno poetički obojene, ali i drevne kaleidoskope fragmenata o suštinama.

Jedan od njih moga bi, kao inspirativni sažetak i motivska potkrepa, mogao biti stav persijskog mudraca Bahaulaha (1817-1892), i njegov jednostavni opis duhovne veličine - *Budi dom strancu, melem patniku, kula snage izbeglici ...plod na drvetu poniznosti* – drugi pak, mogao bi biti i neki smisaoni paradoks, koji asocijativno vodi dalje, u načela kineske i istočnjačke mudrosti, što traganje za spoznajama sopstvenog srca, iz trenu u tren preobražava u prihvatanje svih oblika i bića ovoga sveta, postajući im dom.

“Sjaj nesuglasja”, naime, Vesna Parun je rešavala ne samo u domenu pukih stilskih rituala, već prevodeći konfliktnosti u kontroverzne istine temeljnog osećanja savremenosti, forme i suštine, i nekog rekapituliranog, obnovaljenog drevnog puta i postignuća, koji će, usavršavanjem onog malog, ne-bitnog-Ja, prevazići raskole unutar Ega, društvenih situacija, ili istorijskog trenutka, i privesti ga skladu spoznanja vanvremenosti i samog bitka, koji daje oblik, smisao, sukus svih oblika i pojava sveta.

“Dom na cesti” je tako pesma duboko inspirisana, posebna, lična. Ali je i pronositelj duha koji traži odgovore na pitanja o smislu ljudske sudbine, o njenom uspravljanju, dobroti, kao epitomu one bezgranične supstance koja čini zalag budućnosti. Kao što je, u zadatom nam vremenu, zalag ljubavi – saosećanje – utočište u bezdomnosti svih vremenskih prohoda.

Ova pesma, kao uostalom i mnogi drugi stihovi, stavovi i zapisi Vesne Parun, ne samo što njoj najprihvatljivijim, lirskim tonom i dirskursom, oživljavaju citate istočnjačke filozofije, decentno ih utkivajući u njenu poetiku, već na mironosan, sveljubavni način, kroz njenu poeziju, i upravo njome, aktualizuju egzistencijalno-filozofske i etičke zapitanosti stvaraloca dvadesetog veka, kome smo bili svedoci i sudeonici, a čije su nas kataklizme, i opšti tokovi, ostavljali katkad ne samo bez odgovora, već i bez realnog, ostvarivog upliva u svakidašnjim egzistencijama, koje bi - najboljim htenjima i dosezima, na polju univerzalnog značenja one delotvornosti duha, kakvu nosi u sebi stvaralaštvo, kreativna energija, vera i emocija - moglo stvoriti bogatiji i humaniji svet, i takvim ga predati budućnosti.

A upravo takva, celoživotna vokacija, iskazana je stihovima ove pesnikinje, od ranih do zrelih etapa, pa i u izborima, od kojih je jedan od najobimnijih, na više od petsto stranica, pod nazivom *Ja koja imam nevinije ruke – asinkroni odabir*, objavljen 2010, u izdanju naklade Zoro, iz Zagreba.

Dva pola u ličnosti i stvaralačkom biću Vesne Parun mogu se prepoznati i u njenim ostrim, kritičkim i satiričkim ostvrtima i reagovanjima na savremenost, i na mnogi aktualni trenutak zbilje koju je živela, ističući njenu živu, agilnu, delatnu crtu, ali u isti mah, ničim ne osporavajući i drugačiji, mekši, filozofsko-lirski, uvećani format njenog unutarnjeg bića - ličnosti, koja je, u izvesnoj uslovnoj pasivnosti, i prividnoj samopredaji, promišljala vlastitu sudbinu, viziju čoveka i njegovog poslanstva i stvaranja. Njena snažna intuitivna priroda vezivala se za nepobitnu vrednost “marginalija” koje čine život u autentičnom bivanju, ritmu i toku, a njeno pak samstvo, nosilo je moć duhovnog, unutarnjeg oka, koje i u prividnim nevažnostima prepoznaje energiju životne snage, iz koje isijava aura neprolaznosti, talog istine, bistrina suštine.

A samoća, nezavisna, kreativna samoća, ta placenta osetljivosti bića, i njegovih raznolikih, još nerođenih obilika, potvrđuju njeni stihovi, roditeljka je stvaranja.

Druge samoće, sestre su stvaraocima.

Stoga je sve napušteno, zagubljeno, ostavljeno negde na rubu, poetskim potezom Vesne Parun vraćeno u sveukupnost, zajedničko okrilje različitosti, i to zgrtanje pod plašt osamljenika, prepuno je životnog erosa, sveljubavnog majčinstva, milosno je, spasiteljsko, gotovo posvećujuće.

Čitav raštrkani rekvizitarijum, zaboravljenog ili zapostavljenog, naimenovan je i unapređen u vidljivo, nasušno postojanje – kao osvetljen, i prosvetljen univerzum bivanja. Kao što i trake numinoznog, što obavijaju njenog putnika, put, i prašinu na putu, na beskrajnoj liniji horizonta ili sred lavirinta gradskih ulica, i negostoljubivog

sveta, blistaju i iskre kao vanstvarni korali, saopštavajući, svojim krhkim i otpornim struktrama, vidljivu stranu esencije, sam život.

A on se pak, multipolaran, višeznačan, bogat i nemilosrdan, po sebi, u očima i u duši ove pesnikinje reflektuje kao poprište ratova sila, unutarnjih nepoznatih impulsa koji njime vladaju, i u kome je i njena uznemirena priroda jedva pronalazila poredak i red, i sama nespremna da se bilo čemu potčini, otvarajući u svom pesništvu, kao pod lutajućim šatorom nomada, prostor za boravak najrazličitijih eksponiranosti svojih, u samoj suštini različitih, i protivrečnih, stvaralačkih individualnosti. Stoga joj uistinu pristaju reči - “Ja sam osoba složena od više drugih” – kojima je sebe katkad umela ocrtati.

Meditativna poniranja ove pesnikinje stoga pokatkad znače dragoceno dosezanje zlatne potke sabranosti, koja pak, u svojoj najdelikatnijoj meri i tonu, nikako ne zanemaruje bure i uskovitlanosti sveta, onakvog kakvim ga je videla i doživljavala, sa kojim je razglovarala, ili mu se suprotstavljala, u satiričnim pesmama, aforizmima, polemičkim prozama i aktualnim satirama, izlažući bespoštednom kritičkom ili ironijskom stavu vlast (u svim formama koje je tokom života spoznala – počev od socijalizma, vremena “Domovinskog rata” u Hrvatskoj i sukoba na prostorima nekadašnje Jugoslavije, kao i nove ere tranzicije), i iznad svega, podrivajući svojom nepomirljivošću, političku i ideološku rigidnost i slepost, želeći da, neposrednim poljem umetničkog delanja, otvori uvek moguć drugačiji pogled, ili viziju sveta, poniklu sa neke druge strane, koja izmiče onim najprisutnijim, najoglašenijim.

Tako su i reči, kojima je Nikola Miličević propratio u svom predgovoru njena *Izabrana djela* (Zagreb, 1982), a koje svedoče o pesnikinjinim traženjima i pronalaženjima u “raznovrsnim očitavanjima života i ljudskog duha”, “pred večnim zagonetkama života i umiranja, sadašnjosti i vječnosti”, u suštinskom dosluhu sa nemirom i protivrečnostima ove snažne stvaralačke prirode, i pokazuju se kao dugoročno opravdane i tačne, budući da je i poslednji, autorski izbor iz pesništva Vesne Parun, (knjiga *Ja koja imam nevinije ruke – asinkroni odabir*), zapravo pokazao njenu stvaralačku doslednost sopstvenom, dinamičnom i disharmoničnom autoformatiranju, prodiranju u neočekivane i neispitane regione vlastitih emocija, svesti i duha, koji, i kada se izdvaja od drugih, od neidentifikovanog mnoštva ili autoproklamovane intelektualne elite podjednako, nastoji da pronade korelativnu meru diskursa, sinergijsko ozarje nekog mogućeg harmoničnijeg opstanka.

Sveprisustvo njene bogate samoće, koje primerima novijeg datuma, potvrđuje involviranost u reska i opora pitanja složenosti ljudskog bivanja, u važnim i nezaobilaznim ostvarenjima ove pesnikinje pokazuje i njen samosvojini, životno-filozofski, do poslednjeg daha upitni iskorak, blagi otklon od sopstvenih zanosa, ili od opsena i mrena ovoga sveta, sposobnost za sabranost, i pun fokus, kojim pokušava da dosegne bit onostranog, konačnog smisla bivstvavanja.

Pesnikinjinina sposobnost ne samo bezbroj puta potvrđenog projektovanja u anonimne sudbine, kao i njeno empatijsko poniranje u stradalne patnje i bol, u vanrednim, antologijskim primerima distanciranja od projektovanih užasa i implementacije zla, ma otkuda pristizali, i ma kojim se razaranjima ostvarivali, takođe predstavljaju vid njenog samotništva, njenog odgovora – figurativno pristiglog sa one strane sveta, iz mrtvih - ali ponovo, i uvek, kao obraćanje životu, makar iz najudaljenijih i najhladnijih predela - regiona smrti.

Antologijska pesma “Osamnaesti studenoga 2008” (*Ja koja imam nevinije ruke – asinkroni odabir*) o novim istorijskim razornim naletima, koji brišu gradove i ljude, pretvarajući ih u “obrise ljudske,/ostatke ljubavi”, evocira predstave utvarnog sveta, sadašnjeg i vazdašnjeg, kao “dozivanje stratišta”, potcrano jetkom nemoći kazivača da usaglašavanju privede mudrost onih koji, već van života, vide i znaju više, sa zaslepljenošću i zagluhnutošću živih, što bezizlazno tumaraju paklenim krugovima, te ove odaljene poruke “drugog sveta”, tu “crnu molitvu” ne mogu čuti.

*Morat ćete je
slušati dugo.
Razumjet ćete
tek poneko
slovo.
Krunice bit će vam
teške
kao olovo.
Jer mrtvi i živi
istim jezikom

ne govore.
Vjetar bez pravde je
krivoverje. (...)*

Sav ljudski užas i nemir preobraćeni su u ovim stihovima u prividni mir odlazećih, onih što više nisu od ovoga sveta, a opet, govore, saopštavaju, upozoravaju, suštinski ozleđeni, inficirani boleznima ratova a ponad svega - porazom ljudskosti, poharanostima same duše.

Tim ujedom, jednim od poslednjih u svom stvaranju, pesnikinja iscrtava drugačije, zastrašujuće, pečatno naličje poljupca života, koji je, kao pesnik i humanista, oduvek sanjala kao slobodu, ljubav i sklad. *Hodajte živi!/Mi za vas se/molimo./U hodu vašem/ korak svoj/lovimo./Gospodar vaših duša nas sluša. /Ako nas čuje,/Neka vam se /smiluje.* (Navedeno prema knjizi *Les poètes de la Méditerranée*, pp. 784-790).

Težina ovog, u negve “gospodara naših duša” bačenih suština i seni sveta, koje prolaze kroz vreme, unapred lišene životne boje, radosti, snage unutarnjeg bivstva, samoosuđene, budući neslobodne, jedna je od najtežih i najbolnijih pesnički artikuliranih optužbi ideologije zla u delu ove pesnikinje.

No i ova pesma, razume se, nosi u sebi višeznačnost velikih ostvarenja.

U svojoj metaravni, ona poput dvostrukog principa kineske drevnosti, ujedinjene, na poetsku scenu izvodi život i smrt. Ali čini to načinom koji akcentuje i ličnu filozofiju pesnikinje: ona životnu, kreativnu i odbrambenu snagu života spušta u sam život, prepuštajući je isključivo neizvesnoj mudrosti, ili odsustvu mudrosti, živih.

Smrt postoji, kao što život postoji - na ovoj snažnoj fesci, njihov oštar sinhrono oslikan zupčanik pomera svet dalje - no senzibilna pesnikinjina narav ne propušta da, poput dagerotipije, koja nanosima srebrnih soli izoštrava svoje kontraste i poruke, u ovoj neobično iskazanoj konfrontaciji, ostvari kako metafizički, tako i neposredni ton ove duboko melanholične slike – ostvarujući i ono “značenje više”, kroz njen dramatični i bolni eho. Iskazujući, upravo njime, jednu od najsnažnijih pobuna protiv izgubljene bitke za trijumf umnosti, punog sjaja sveta, koji je pesnikinja, mediteranskih zanosa, istočnjačke meditativnosti, i britkog evropskog duha (novimonomovana za Nobelovu nagradu, 1995), postavila u temelj svog dela. I našeg pamćenja.

I opet, na drugi način pročitano, empatijska snaga i invencija razumevanja drugosti, uistinu čine da u stvaralačkoj individualnosti Vesne Parun prepoznamo nepatrovreni sjaj drevnog ideografskog znaka *Žen*, slivenog od dva pojma - čoveka, i broja dva – koji označava ono što bića suštinski sjedinjuje, iskazujući pri tom i ono što im je zajedničko u smislu univerzalne humanosti - onoga što je od važnosti za čovečanstvo. Ako je otkrivamo u sebi, a time i u drugima, po Konfučiju, usavršavamo osnovnu ljudsku vrednost - vrlinu srca. Ljubav.

Poimati sebe i drugog kao jedno, jeste ono *zrnce ganuća*, Vesne Parun, začeto u zbirci *Gong*. Jedan vid sućuti prema zajedničkom u ljudskoj subini, na putu svakog rasta, grananja i svenuća. Ali i u ravni u kojoj su život i smrt “Dvije zlatne suze sunca dvije česme/Koje se gledaju pronicljivo /Šaleći se jedna s drugom. /Među sobom se nadglasavaju, među sobom/Izravnavaju bezbolni račun/Sladostrasnog ništavila” (“Ravnoteža”). Tek dve zlatne suze – a u suštini, esencija postojanja - koja u ove poetese čini da se, iz same perspektive nestajanja, sećanja, smrti, suštinske vrednosti promišljaju sa istom ranjivošću, i mirom, u kontemplaciji njihove neizmenjivosti, i neotporu onome “što Nebo čini”.

Poetika ganuća, osnovni je pokretački izvor, energija, usmerenje i ishodišna ravan lirskog dela Vesne Parun.

Ona je premrežila sve etape i sve različitosti u koje se rasulo “siromaštvo usuda”, i kontroverznost bezutešnog milja (*I kad sav nataloženi jad/ko baklja šikne uvis, naglog milja/prostruji toplu nit; moj duh se sjeti//ganuća ljubavi. Bezutješno*

tad/prepoznam, puna blaženskog smilja,/jutarnju pticu što mi snom preleti. “Baklja”, I prolazim životom), izrastajući u smisao njenog pevanja, drugo ime za ljubav.

To je uprkos svim računanjima, kreativna i energetska osa, koja rasipa svoju magičnost i difuzni sjaj, povezujući rane stihove, iz pesme “Zrnce ganuća” (*Ukleti dažd*, 1969) kao prvo, prapočetno osećanje rastrošne, uzaludne snage (*Bila sam dobra kao ljeto i vitka/s tvrdim pletenicama./Bila sam raskošno dobra. Bila sam kao ljeto./Nije me stid to reći, sada je ionako/jesen*) sa osećanjem uzaludnosti, i dobrote, jedinog što je preostalo: *Dobrota spava pod lišćem i njen je osmijeh nevidljiv./Bila sam šuma. Bila sam dobra kao ljeto/i vitka, s tvrdim pletenicama./I šta mi je ostalo? Eto: zrnce ganuća u zjenicama/Budim se i šapćem:/ljubavi, budi pjesma!* – i sa njenim poslednjim, gotovo testamentarnim zapisom: *Ako postoji smrt – razmišljala sam – nije li ljubav sućut prema životu?*

Meki pesnički subjekt, koji, u poeziji Vesne Parun, uprkos njenoj povremenoj kritičkoj oštini, ironiji i satiričnom tonu, čini rodno mesto nepatvorenog osećanja jedinstva sa univerzumom, sa prividnom beznačajnošću i sićušnošću travke, korala, školjke, ptice, a sopstvenu sićušnost prevodi u “moćnu slabost” - istoznačne i beskrajne poistovećenosti sa postojanjem, i jedinstvene samosti pred njim – retka je ostvarenost u svetu poezije. Emanacija vrline, koja primajući onaj strašni “poljubac života”, u strpljenju i mudrosti gradi odgovor, usavršenu vrlinu srca.

Jer biti pesnik, za Vesnu Parun, isto je što i biti poezija. Opstati, katkad samo sa dva stiha “Kristala samoće”: “Na pobeđenim mojim rukama/Ja sam slobodna”.

Ali, i na bezbroj naoko beznačajnih i malih načina, biti, do kraja, kao u poslednim zapisima, *samotno i samosvojno bespomoćna*.

Kao ljubav. Sa nebom u sebi. Nepobediva.